

*Daniela-Anca DETEȘEANU**

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului decembrie 2023 – februarie 2024

Dreptul la viață. Interzicerea tratamentelor inumane sau degradante

Cameră, Hotărârea din 12 decembrie 2023
Ștefan-Gabriel Mocanu și alții c. României

Convenție, art. 2, art. 3 și art. 46

Prin hotărârea pronunțată, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, în unanimitate, violarea art. 2 (dreptul la viață) din Convenție, în dimensiunea sa procedurală, precum și a art. 3 (interzicerea tratamentelor inumane sau degradante), în dimensiunea sa procedurală, din pricina inexistenței unei anchete efective în ceea ce privește contextul în care au fost reprimite manifestațiile anti-guvernamentale desfășurate la București în 13-15 iunie 1990. Curtea a observat că, după o primă constatare a acestor violări prin hotărârea *Mocanu și alții c. României* din 17 septembrie 2014, activitatea de urmărire penală a continuat să înregistreze o serie de deficiențe grave, în ciuda faptului că această anchetă avea o deosebită importanță pentru societatea românească. Menționatele deficiențe au condus la anularea rechizitoriului, a mai multor acte de urmărire penală, precum și a unor probe, impunând, la mai bine de 30 de ani de la deschiderea investigațiilor inițiale, realizarea unei noi urmăriri penale.

Pronunțându-se pe terenul art. 46 din Convenție (forța obligatorie și executarea hotărârilor), Curtea a indicat necesitatea ca statul român să utilizeze toate mijloacele necesare pentru a clarifica contextul în care s-au desfășurat evenimentele din 13-15 iunie 1990 și care s-au soldat cu decesul tatălui reclamanților, precum și a relexelor tratamente la care au fost supuși ceilalți reclamanți.

* Conferențiară universitară, Facultatea de Drept a Universității din București
Email: daniela-anca.deteseanu@drept.unibuc.ro
Manuscris primit la 22 martie 2024.

Dreptul la viață.
Interzicerea tratamentelor inumane sau degradante.
Dreptul la libertate și siguranță.
Dreptul la un proces echitabil.
Dreptul la un remediu efectiv

Camera, Hotărârea din 16 ianuarie 2024

Mustafa Ahmed Adam al-Hawsawi c. Lituania

Convenție, art. 2, art. 3, art. 5, art. 6, art. 13 și art. 46. Protocolul nr. 6, art. 1

Reclamantul, de origine saudită, actualmente deținut în centrul de internare al bazei navale americane din Golful Guantanamo, Cuba, a fost subiectul unei „remiteri extraordinare” operată de Guvernul SUA. Capturat în Pakistan în anul 2003, în contextul „luptei împotriva terorii”, urmare a evenimentelor din 11 septembrie 2001, reclamantul a fost plasat în detențiune, sub supravegherea autorităților americane, iar apoi transferat în centre secrete de detenție ale CIA din diferite jurisdicții, inclusiv în Lituania. Întrucât, în anul 2006, reclamantul a necesitat asistență medicală de urgență, care nu i-a putut fi oferită de autoritățile locale, el a fost transferat în Afganistan, iar apoi în facilitatea de detenție din Guantanamo. În prezent este judecat de către o comisie militară americană pentru acte de terorism, conspirație și încălcarea dreptului internațional umanitar (omucidere, atacuri contra civililor, loviri și vătămări cauzatoare de moarte, deturnare de avioane, atacuri contra bunurilor civile și distrugere de bunuri), fiind susceptibil de pedeapsa capitală. În plângerea sa, reclamantul susține că, pe parcursul întregii perioade a detenției sale a fost supus „tehnicilor speciale de interogare”, pentru a se obține informații despre operațiunile teroriste ale Al-Qaida.

Apreciind asupra faptelor, Curtea a stabilit că a existat o violare a art. 3 din Convenție (interzicerea tratamentelor și pedepselor inumane sau degradante), în dimensiunea procedurală, întrucât autoritățile statului pârât nu au realizat o anchetă efectivă cu privire la afirmațiile dlui. Al-Hawsawi și nici cu privire la implicarea statului pârât în programul dezvoltat de CIA. De asemenea, Curtea a hotărât, în unanimitate, că a existat o încălcare a art. 6 par. 1 din Convenția (dreptul la un proces echitabil), în ceea ce privește durata procesului, precum și a art. 2 (dreptul la viață) și 3 din Convenție combinate cu art. 1 din Protocolul nr. 6 (abolirea pedepsei cu moartea), prin aceea că autoritățile statului pârât au sprijinit transferul reclamantului în Afganistan, apoi în SUA, state în care exista un risc real ca acesta să fie condamnat la pedeapsa capitală. De asemenea, Curtea a identificat încălcări ale art. 5 din Convenție (dreptul la libertate și la siguranță), art. 8 (dreptul la respectarea vieții private) și a art. 13 din Convenție (dreptul la un remediu efectiv) combinat cu art. 3, 5 și 8. Astfel, Curtea a constatat că, începând cu anul 2003, reclamantul este supus unei interdicții cvasi-totale de a comunica cu lumea exterioară, Curtea însăși fiind pusă în dificultate și obligată să stabilească starea de fapt prin utilizarea altor surse (decât contactul cu reclamantul). Curtea precizează faptul că a putut obține o serie de informații cheie din alte surse disponibile, una dintre cele mai importante fiind raportul

comisiei Senatului SUA privind utilizarea torturii de către CIA, făcut public în anul 2014 și în care dl. Al-Hawsawi este indicat expres ca deținut într-un centru secret de detenție al CIA care purta numele de cod „locul de detenție Violet” și care, potrivit informațiilor adunate de Curte, se găsea în Lituania. În acest context Curtea estimează că, chiar dacă reclamantul nu ar fi fost supus tehnicilor de interogare cele mai dure, el a fost, cu siguranță, ținut legat la ochi sau purtând o cagulă, plasat în izolare, ținut în mod continuu cu cătușe la picioare și expus sunetului și lumii, toate acestea fiind practici curențe ale CIA în cadrul acestui program secret de detenție. Întrucât aceste informații erau disponibile la momentul comiterii actelor de tortură și aplicării rețelor tratamente, Curtea apreciază că autoritățile din statul pârât trebuiau să cunoască practicile utilizate de CIA în legătură cu acești suspecti în facilități de detenție situate pe teritoriul său. De asemenea, Curtea constată că autoritățile lituaniene au permis transferul reclamantului în Afganistan, expunându-l pe acesta riscului de a suporta noi rele tratamente, iar apoi în SUA, expunându-l riscului de a fi privat de un proces echitabil și de a fi condamnat la pedeapsa capitală. Pe terenul art. 46 (forța obligatorie și executarea hotărârilor), instanța de la Strasbourg arată că, la fel ca și în alte cauze similare care i-au fost deduse, recomandă statelor să efectueze cât mai rapid anchete penale efective și, dacă este cazul, să sancționeze persoanele răspunzătoare.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie

Cameră, Hotărârea din 23 ianuarie 2024

O.G. și alții c. Greciei

Convenție, art. 8

Cauza are în vedere publicarea, în baza unei hotărâri a autorităților naționale, a datelor medicale ale reclamantelor, depistate ca fiind seropozitive și suspectate de prostituție, precum și mediatizarea acestor date. În fapt, în contextul unor operațiuni ale poliției desfășurate în centrul orașului Atena, în cursul anului 2012, reclamantele au fost interpellate de poliție, fiind suspectate că prestau activități sexuale în schimbul unor sume de bani fără a deține libretul special de sănătate prevăzut de lege. Drept consecință, au fost supuse unui control al identității și unei examinări medicale pentru depistarea bolilor cu transmitere sexuală, fiindu-le prelevate și probe de sânge. Acestea au confirmat că reclamantele sunt seropozitive. Urmare a acestui fapt, prin ordonanța procurorului emisă în temeiul unei legi naționale, a fost dispusă divulgarea numelui și pozelor acestora, însoțite de motivul pentru care au fost începută urmărirea penală împotriva lor, menționându-se și faptul că sunt persoane seropozitive. Ordonanța procurorului a fost încărcată pe pagina web a poliției, iar publicarea datelor personale a făcut obiectul unei campanii mediatice intense, mai multe zile, în special la televiziune. În fața Curții, reclamantele au formulat plângeri privind încălcarea art. 8 din Convenție (dreptul la respectarea vieții private și de familie) sub aspectul difuzării datelor lor personale și medicale sensibile, precum și sub aspectul prelevării de probe din sânge, în condițiile în care o parte din reclamante nu și-au

dat consimțământul.

Cu referire la publicarea datelor personale ale reclamantelor, Curtea arată că publicarea acestora a reprezentat o ingerință în dreptul lor la respectarea vieții private. Această ingerință avea ca bază legală reglementarea națională relevantă. În ceea ce privește necesitatea într-o societate democratică, Curtea reamintește o jurisprudență a sa anterioară, potrivit căreia divulgarea, în temeiul aceleiași legi interne din statul pârât a unei fotografii, însoțită de mențiuni privind acuzațiile care i-au fost aduse reclamantei în cauza respectivă, nu au fost necesare într-o societate democratică, constituind o violare a art. 8 din Convenție. Curtea apreciază că nu are niciun motiv să se abată, în cauza prezentă, de la jurisprudența sa anterioară, cu atât mai mult cu cât, în cauza de față sunt aduse în discuție date medicale cu un caracter extrem de sensibil, respectiv infectarea cu virusul HIV. De asemenea, Curtea observă că procurorul nu a încercat să identifice soluții de natură să asigure o expunere mai limitată a reclamantelor, spre exemplu dacă un simplu anunț general menționând arestarea unor prostituate seropozitive în regiunea în care s-au produs evenimentele nu ar fi fost suficient pentru atingerea scopului urmărit. Dacă autoritățile interne ar fi urmărit să protejeze sănătatea publică, în special a celor care au întreținut la un moment dat relații sexuale cu reclamantele, nimic nu indică faptul că printr-un astfel de anunț general nu s-ar fi ajuns la finalitatea dorită, fără o atât de gravă încălcare a vieții private a reclamantelor. În plus, potrivit reglementărilor relevante, reclamantele nu puteau fi audiate în mod legal de către procuror înainte ca acesta să se pronunțe cu privire la divulgarea datelor acestora și nici nu puteau, o dată ordonanța emisă, să exercite o cale de atac împotriva acesteia, pentru a fi reexaminată de către procurorul ierarhic superior. O astfel de prevedere legală nu a fost introdusă în legislația internă a statului pârât decât urmare a evenimentelor ce au condus la introducerea plângerilor în fața Curții de către reclamante. Curtea apreciază că argumentele mai sus expuse au o cu atât mai mare greutate cu cât informațiile difuzate se referă la situația reclamantelor de persoane seropozitive, cu consecințe dezastruoase asupra vieții lor private, de familie, a situației lor sociale și profesionale, riscând să le expună oprobiului social și riscului de excludere.

În ceea ce privește chestiunea lipsei de consimțământ a unora dintre reclamante pentru prelevarea de probe de sânge, Curtea a constatat că toate prevederile legale invocate de către statul pârât se referă la obligația persoanelor care întrețin relații sexuale contra unor sume de bani, cu sau fără autorizare, să se supună unor teste pentru depistarea anumitor boli, printre care și infecția cu HIV. Totuși, nicio prevedere legală dintre cele invocate nu cuprinde o descriere a procedurii care trebuie urmată, nici precizarea că ar exista o posibilitate a depistării anumitor boli prin acțiunea organelor de poliție sau judiciare, cu sau fără consimțământul persoanelor vizate. De asemenea, prevederea din codul de procedură penală care impune existența unui ordin al procurorului pentru ca judecătorul de instrucție sau ofițerii de poliție să poată proceda la acțiuni investigative, invocat de guvernul statului pârât, nu este aplicabilă decât în caz de „pericol imediat”, ceea ce nu era cazul în speță. Chiar admitând că intervenția forțelor de poliție a fost realizată pentru obținerea unor probe privind participarea reclamantelor la comiterea unor infracțiuni, nu a fost emis niciun document care să autorizeze prelevarea de probe sanguine, după cum nu a fost aplicată nicio procedură precisă în privința intervenției medicale care s-a produs

în localul poliției.

Prin urmare, Curtea constată violarea art. 8 din Convenție, întrucât măsurile dispuse împotriva reclamantelor nu au fost suficient justificate și au fost disproporționate față de scopurile legitime urmărite.

Libertatea de reuniune și de asociere

Marea Cameră, Hotărârea din 14 decembrie 2023

Humpert și alții c. Germaniei

Convenție, art. 11

Reclamanții, cadre didactice având statutul de funcționar public, au fost sancționați pentru că au participat, în timpul orelor de lucru, la grevele organizate de sindicatul din care făceau parte, pentru a protesta împotriva deteriorării condițiilor de muncă. În mod specific, Curtea, constituită în formațiune de Mare Cameră, a analizat dacă interdicția de a face grevă, impusă cadrelor didactice care au statutul de funcționar public, nu reprezintă, în fapt, golire de conținut a libertății sindicale.

Cu o majoritate de 16 voturi la 1, Curtea a apreciat că, în speță, nu a existat o violare a art. 11 din Convenție (libertatea de reuniune și de asociere). În analiza sa, Curtea a reamintit faptul că libertatea sindicală nu reprezintă un drept independent, ci o componentă a libertății de asociere, recunoscută de art. 11 din Convenție. În timp, Curtea a dezvoltat jurisprudența sa în materie, indicând elementele constitutive esențiale ale libertății sindicale dar nu a tranșat, până în prezent, chestiunea de a ști dacă o interdicție de a face grevă ar aduce atingere unui element esențial al libertății sindicale, din perspectiva art. 11. Curtea a apreciat că, pentru a analiza această chestiune, este necesar să ia în considerare totalitatea măsurilor pe care statul pârât le-a luat pentru a garanta libertatea sindicală, precum și orice alte mijloace ori drepturi conferite sindicatelor și membrilor acestora pentru a-și putea apăra interesele. În cazul de față, Curtea constată că, într-adevăr, interdicția de a face grevă reprezintă o măsură restrictivă prevăzută de „lege”, iar Curtea constituțională federală a statului pârât a interpretat de o manieră constantă Legea fundamentală a statului german ca prevăzând această interdicție pentru toți funcționarii. De asemenea, Curtea apreciază că motivul acestei limitări, precizat de guvernul statului pârât, respectiv scopul de a asigura stabilitatea administrației, exercitarea corespunzătoare a funcțiilor sale de către stat și buna funcționare a statului și a instituțiilor sale, reprezintă motive legitime. În egală măsură, Curtea constată că interdicția de a face grevă, impusă tuturor funcționarilor, inclusiv a cadrelor didactice care au acest statut, este una absolută și deci poate fi calificată drept „severă”.

Curtea arată că i-au fost aduse o serie de argumente din perspectiva dreptului internațional al muncii, în sensul în care situația din statul german este unică la nivel internațional, ea făcând obiectul unor critici de către organele internaționale specializate, dar, arată, totodată, că rolul său este limitat la examinarea pretinselor încălcări ale

drepturilor consacrate de Convenția europeană a drepturilor omului. Prin urmare, rolul său este acela de a stabili dacă, astfel cum a fost aplicată reclamațiilor, legislația națională a fost proporțională scopului legitim urmărit. Din această perspectivă, Curtea arată că, deși reprezintă o parte importantă a activității sindicale, greva nu reprezintă singurul mijloc prin care sindicatele și membrii acestora să își poată apăra interesele profesionale. De asemenea, Curtea a observat că nicio altă reglementare din alte state-părți la Convenție nu oferă sindicatelor drepturi comparabile celor care le sunt conferite în statul german pentru stabilirea condițiilor de lucru, pentru a compensa interdicția de a face grevă. În egală măsură, în baza legii, sindicatele se bucură de un drept de participare atunci când sunt elaborate dispoziții legislative privind funcția publică. În plus, Constituția conferă oricărui funcționar dreptul, care poate fi dedus în justiție, de a primi o indemnizație adecvată care trebuie să se raporteze la poziția și responsabilitățile celui interesat și să reflecte evoluția situației economice și financiare globale, precum și nivelul general de trai. În concluzie, Curtea a apreciat că, luate în ansamblul lor, diferitele garanții instituționale existente permit sindicatelor funcționarilor publici și funcționarilor înșiși să își apere, de o manieră efectivă, interesele profesionale. De asemenea, Curtea notează că nivelul ridicat de sindicalizare al funcționarilor publici în statul pârât reprezintă un indiciu al efectivității sistemului. Interdicția de a face grevă nu a golit de conținut libertatea sindicală, în substanța sa. În plus, măsurile disciplinare luate împotriva funcționarilor nu au fost severe și nu au depășit marja de apreciere recunoscută statelor, fiind proporționale scopurilor legitime urmărite, respectiv protecția drepturilor consacrate prin Convenție, prin intermediul unei administrații publice eficiente.

În concluzie, art. 11 din Convenție nu a fost încălcat.